

BOSHLANG‘ICH SINFLARDA PAST O‘ZLASHTIRUVCHI O‘QUVCHILAR BILAN ISHLASH

Urganch davlat universiteti pedagogika fakulteti
Boshlang‘ich ta‘lim yo‘nalishi talabasi Saidmuratova Xurshida

Annotatsiya: Mazkur maqolada boshlang‘ich sinflarda past o‘zlashtiruvchi o‘quvchilar bilan ishlash metodlari, hozirgi kunda aynan o‘quvchilar bilan individual ishlashning o‘quvchi ta‘lim-tarbiyasidagi ahamiyati hamda samarasi haqida so‘z boradi. Past o‘zlashtiruvchi o‘quvchilar boshqa o‘quvchilarga nisbatan ko‘proq e‘tibor talab qilishini e‘tirof etgan holda, ushbu maqolada bu jarayon yuzasidan xulosa hamda takliflar keltirib o‘tiladi. Zero, bugungi globallashuv jarayonida ta‘lim jaaryonidagi nuqsonarni toppish va ularni tuzatib boorish har bir pedagogning burchi hisoblanadi.

Kalit so‘zlar: boshlang‘ich sinf, ta‘lim, tarbiya, o‘quvchi, bilim, ko‘nikma, malaka, kompetensiya, interfaol yondashuv, faollikni oshirish.

KIRISH. Zamonaviy ta‘limning eng muhim unsurlari -qadimdan shakllanib kelgan. Ta‘lim maqsadi, mazmuni, shakl, uslub va vositalari ta‘lim jarayonlari mazmunini tahlil qilish uchun qo‘llaniladigan an‘anaviy kategoriyalar bo‘lib hisoblanadi. Aynan shu kategoriyalar ma‘lum predmet, mutaxassislik yoki ixtisoslik bo‘yicha o‘quvtarbiyaviy jarayonni tashkil qiluvchi pedagog faoliyatining predmeti sifatida yuzaga chiqadi. Qayd etilgan pedagogik yo‘naltirilgan pedagogik faoliyatning qonuniyat va mezonlarini tizimlashtiruvchi omil vazifasini bajaradi. Zamonaviy o‘qituvchi dars jarayonida «aktyor» emas, aksincha «rejissyor» bo‘lishi kerakligini anglashi lozim. Buning uchun esa u bir necha yangicha ta‘lim usullarini yaxshi bilishi kerak. Shu yerda Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev: “Mustaqil o‘ylay oladigan tafakkur yuritib, to‘g‘ri ma‘qul va maqbul ish tuta oladigan vatanparvar shaxslarni shakillantirish va tarbiyalash kerak”, -deb ta‘kidlaydi hurmatli yurtboshimiz o‘z nutqlarida.[1]

Hozir aynan boalalrni mustaqil fikrlashga o‘rgatish talab qilinadigan davrda yashamoqdamiz. Darhaqiqat, yoshlarni zamonaviy fan-texnikaning, umuman, ilm-fanning yutuqlaridan bahramand qilmasdan turib, ularga yuqori malakali ixtisos egalari bo‘lib yetishishiga zamin yarata olmaymiz. Eng avvalo, boshlang‘ich ta‘lim jarayonida o‘quvchilarga to‘g‘ri va maqsadga muvofiq bilim berish muhim

ahamiyat kasb etadi. Kuzatishlar asosida ayta olamizki, boshlang‘ich ta‘lim davrida o‘quvchida o‘yin faoliyatining o‘rnini o‘qish faoliyati egallaydi. O‘qib-o‘rganish bolaning vazifasi, ijtimoiy burchi bo‘lib qoladi. O‘qish jarayonida u darsliklarini va o‘quv qurollarini saranjom saqlash, o‘z vaqtida o‘rnidan turish, maktabga belgilangan vaqtda borish, uyga berilgan vazifalarni bajarish yuzasidan ko‘nikmalarni o‘zlashtiradi.

ASOSIY QISM. Maktabdagi ta‘lim va tarbiya darajasi asosan pedagogik jarayonning bolaning individual va yoshga bog‘liq rivojlanish psixologiyasiga yo‘naltirilganligi bilan belgilanadi. Bu rivojlanishning individual variantlarini aniqlash, har bir bolaning ijodiy qobiliyatlarini aniqlash, uning shaxsiyatining o‘ziga xosligini ochib berish, o‘zining ijobiy faolligini mustahkamlash, o‘qishdagi kechikish yoki qoniqarsiz xatti-harakatlar uchun o‘z vaqtida yordam ko‘rsatish uchun butun o‘quv davrida maktab o‘quvchilarining shaxsiyatini psixologik va pedagogik o‘rganish zarurligini keltirib chiqaradi. Bu, ayniqsa, maktabning quyi sinflarida, bolani maqsadli o‘qitish endigina boshlanganida, o‘qish yetakchi faoliyatga aylanganda, uning davomida bolaning aqliy xususiyatlari va fazilatlari, birinchi navbatda, bilim jarayonlari va o‘ziga bo‘lgan munosabat bilim subyekti sifatida shakllanib, rivojlanishda davom etganda juda muhimdir.

O‘zlashtirish ko‘nikmalarini tarbiyalash, umumiy bilim faoliyatini shakllantirish alohida e‘tiborga olinishi kerak. O‘quvchilar faoliyati printsipli pedagogikaga keng ma‘lum bo‘lib o‘quvchi faoliyatini rag‘batlantirmasdan o‘qituvchi belgilangan maqsadlarga erisha olmaydi [2].

ADABIYOTLAR TAHLILI. O‘quvchi tobora mas‘uliyatli bo‘lib boradi. Bilimlar bolaning saviyasini o‘stiradi, aqliy rivojlanishini ta‘minlaydi, sevgilari va irodasining o‘shishiga ta‘sir ko‘rsatadi. Biroq bu davrda ham bolaning diqqati hali beqaror bo‘ladi. Boshlang‘ich sinfda o‘quvchi xotirasida ham o‘zgarishlar ro‘y beradi. O‘quvchi birinchi sinfdan boshlab, ta‘lim jarayonida o‘quv materialining ko‘p qismini ixtiyoriy ravishda eslab qoladi. Shu bilan birga, o‘z-o‘zini doimo nazorat qilib borishi lozim. Buning natijasida o‘quvchining xotirasi takomillashadi, tafakkuri o‘sadi. 7-8 yoshli bolalarda ham tafakkur hali konkret xarakterda bo‘ladi. Ular o‘zlari idrok etgan yoki tasavvur qilgan narsalar haqidagina fikr yuritadilar. Mantiqiy tafakkurning dastlabki ko‘rinishlari shakllana boshlaydi. Uchinchi to‘rtinchi sinflarda o‘quvchilar ilmiy bilimlarga oid ayrim

tushunchalarni ham o‘zlashtirib oladilar. Bu davrda o‘quvchilarning ruhiyatida hissiy kechinmalar yuz beradi.[3]

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida biror fanga, darsga nisbatan qiziqish yuzaga keladi. Ular ta‘lim olishni burch ekanligini anglab yetadilar. Dars vaqtida o‘quvchi faoliyatiga qo‘yilgan yuqori baho o‘quvchilarda ruhiy tetiklik, shodlik, iftixor kabi hissiy kechinmalarni tug‘diradi. Ammo o‘quvchilar orasida fanlardanorqada qolish, o‘zlashtirishi past baholanadiganlari ham uchrab turadi. Ushbu o‘quvchilar bilan har bir boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi alohida ishlarni olib borishi va ulardagi kamchiliklarni o‘z vaqtida aniqlab, imkon qadar bunga yechim topishi zarur. Shunday ekan boshlang‘ich ta‘lim o‘qituvchisi har tomonlama yetuk, o‘tkir diplomat, o‘z kasbini ustasi, intellektual salohiyatga ega shaxs bo‘lishi shart.[4]

TADQIQOT METODI. Har bir boshlang‘ich sinfda dars berish jarayonida fanlarni o‘zlashtirishi past bo‘lgan o‘quvchilarga duch kelamiz. Bu o‘quvchilar bilan ishlash o‘qituvchidan yuqori malaka talab qiladi. Bu jarayonda o‘qituvchi yangi metodikalari qo‘llashi, past o‘zlashtiruvchi o‘quvchilarning faolligini oshirishi va bu orqali past o‘zlashtiruvchi o‘quvchilarning boshqa tengdoshlari qatoriga yetib olishini ta‘minlash lozim. Shundagina har bir boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi o‘z faoliyatini to‘g‘ri yo‘lga qo‘ya olgan va har bir o‘quvchi bilan individual ishlash jarayonini amalga oshiradi olgan hisoblanadi. Bo‘sh o‘zlashtiruvchi o‘quvchilarni mustaqil ishlashga o‘rgatish yaxshi samara beradi. Mustaqil faoliyat insonni ziyrak va hozirjavob qiladi. Bu faoliyat kichik yoshdagi maktab o‘quvchilarida ta‘limga uyg‘un holda rivojlanishi kerak. Buning uchun, avvalo, o‘quvchilarni mustaqil faoliyatga ruhan tayyorlash, ularda biror ishni qila olishga va shu ishni sifatli bajarishiga ishonch uyg‘otish lozim.

Mustaqil ish turlari, avvalo, o‘qituvchi tomonidan puxta o‘ylangan, ta‘lim maqsadiga yo‘naltirilgan va davomiy bo‘lishi kerak. Bunda har bir o‘quvchining imkoniyati hisobga olinishi, yosh xususiyati, qiziqishlari ham e‘tibordan chetda qolmasligi kerak. O‘quvchilarni aqliy rivojlantirish shartlaridan biri topshiriqlarni to‘la “eslab qolib” bajarishdir. Bunda bajariladigan ishning maqsadini tushungan(tasavvur qilgan) holda uning rejasini belgilash va ish usulini tanlash, yo‘l qo‘yilgan xatolarni mustaqil topa olish va uni tuzata bilishlariga alohida e‘tibor beriladi. O‘quvchilarning topshiriqlarni tez, to‘g‘ri bajarishi uchun qulay

usullarni tanlash, yo‘naltiruvchi savollar berib, tayanch so‘zlar tavsiya etish foydalidir.

XULOSA VA TAKLIFLAR. Bo‘sh o‘zlashtiruvchi o‘quvchilarni aniqlash va ular bilan ishlash o‘qituvchidan alohida sabot va mas’uliyatni talab etadi. Shu bois bu toifa bolalar bilan shug‘ullanish uchun, avvalo, yakkama-yakka suhbat o‘tkazib, ularning qiziqishlarini aniqlash lozim. Maxsus jurnal tutilib, bolalarning o‘zlashtirishini muntazam onitoning qilib borilishi, o‘quvchilarga qiynalayotgan fanidan alohida mashg‘ulotlar daftari tuttirish kabi usullar ham samarali hisoblanadi. Shuningdek o‘quvchilardagi ijobiy o‘zgarishlar rag‘batlantirilishi muhim. Bo‘sh o‘zlashtiruvchilarning faolligini oshirish uchun ularning mustaqil fikrlash qobiliyatini hamda nutqini rivojlantirish kerak. Bunda turli ertaklardan foydalanish mumkin. O‘qituvchi dars o‘tishda boshqa ko‘plab usullardan ham foydalanishi lozim. Eng muhimi, ular samara berishi. Shuningdek, o‘zlashtirishi past o‘quvchilar uchun O‘qish darslarni tashkil etish ham muhim ahamiyat kasb etadi. Bu orqali nafaqat o‘quvchining o‘qish savodxonligi ortadi, shu bilan birgalikda dunyoqarashi ham kengayadi. Ayniqsa, boshlangich sinf o‘qish darsligida juda ham ko‘plab hikoyalar beriladi. Xulosa qilib aytsak, boshlang‘ich sinflarda past o‘zlashtiruvchi o‘quvchilar bilan ishlash jarayonini tashkil etishda zamonaviy ta’lim-tarbiyada texnologiyalaridan foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi. Shunday ekan, yangi metodikalar fan foydalanish bilan bir qatorda ta’lim texnologiyalarini ham bu jarayon bilan uzviy ravishda bog‘lab borishimiz kerak deb o‘ylayman.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Mirziyoyev.Sh.M. “Tanqidiy tahlil, qat’iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik –har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo‘lishikerak. – T.: O‘zbekiston, 2017. –104 b.
2. Tshukina G. I. Aktivizasiya poznavatelnoy deyatelnosti uchatshixsya v uchebnom prosesse. – Fortuna, M., 2013. – 207s.
3. Intizor Jumaniyozova. "Boshlangich ta’lim jurnali.2022-yil 8-apreldagi soni. "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi". 1997. –31-60-betlar.
4. Suvonov O va boshqalar. «Pedagogik texnologiyalarni qo‘llash davr taqozosi».«Xalq ta’limi», 2004 yil, No 5.